

Vai esam Streiča un Pīgožņa mantinieki?

Egītas Terēzes Jonānes foto

Egīta Terēze Jonāne

Kultūra ir cilvēka, kopienas, tautas gara kvalitātes etalons, un septembrī, kad svinam Dzejas dienas un Lielā Latgalieša Jāņa Streiča 90 gadu jubilejas atceri, ir vērtīgi uzsvērt kultūras lielo nozīmi. Tāpēc “Vietējā Latgales Avīze” sarunājas ar Latgales kultūrcilvēku, Preiļu vēstures un lietiskās mākslas muzeja direktori Teklu Bekešu (*attēlā*).

Kāpēc šodien mums ir jārunā par Lielajiem Latgaliešiem Jāni Streiču un Jāzepu Pīgožni?

– Tas ir pašsaprotami runāt par to septembrī, jo tas ir gan Jāzepa Pīgožņa, gan Jāņa Streiča dzimšanas dienas mēnesis. Bet, ja godīgi, es nedaudz baidījos no Jāņa Streiča jubilejas, jo mēs ļoti gaidījām Jāzepa Pīgožņa 80 gadu jubileju. Viņš bija mūsu muzeja draugs, un mēs bijām norunājuši, ka būs pasākums un personalizēta Preiļos, un tas bija paredzēts uz valsts svētkiem. Un tad nāca maijs, un Jāzepa Pīgožņa vairs nebija... Bet izstāde notika, un toreiz atbrauca cilvēki, ar kuriem mēs cieši sadarbojamies jau 12 gadus. Proti, pirmo reizi uz Preiļiem atbrauca tēlnieks Jānis Strupulis un mākslas zinātniece Ingrīda Burāne, un es tiešām priecājos, ka ar Ingrīdu esam uz «tu» un ka viņa ir padomdevējs mākslas jomā. Tieši 14. novembrī nonācām pie domas par Jāzepa Pīgožņa balvas Latvijas ainavu glezniecībā iedibināšanu.

Tad jau bija trīs Jāņi – Jānis Strupulis, Jānis Anmanis un, protams, Jānis Streičs. Ja Jāzepu Pīgožni godinājām katru gadu, tad Jāņa Streiča jubilejas bija ik pēc desmit gadiem. Mēs gatavojāmies arī šai jubilejai. Satikāmies ar Jāni Streiču oktobrī (*pagājušajā gadā – E.T.J.*) – aizbraucām pie Jāņa ar muzeja izstāžu un ekspozīciju kuratori Silviju Berezovsku uz Lietuvu. Mēs strādājām pie idejas par katalogu par Jāni Streiču: «Jāni, tev dzimšanas dienā būs katalogs.» Neko citu mēs viņam nesolījām.

Jānis Streičs ik pa brīdim man atgādināja par savu aiziešanu, bet man bija bail no šīs domas... Un tagad es pārdzīvoju, jo viņš teica: «Tev ir jāatbrauc uz Rīgas dzīvokli, viss jāsafotografē un tikai tu pēc tam to izdarīsi...», bet ko – es nezinu, jo šo domu centos atvērīt. Viņš tik cēli aizgāja... Viņš bija tam gatavs. Mēs sazinājāmies trīs dienas pirms viņa nāves, teicu, ka katalogs ir un ka pārsteigums būs tā vāks, ko neesam saskaņojuši, un viņš teica: «Paldies par pārsteigumu, bet to pārsteigumu es nesagaidīšu...»

Man šis ir gaišu skumju mēnesis. Nav Jāzepa. Telefonā skanēja viņa balstiņa: «Mani mīlie Preiļi!» Nav Jāņa Streiča, kurš piezvina, apsveic un parunājas. Tieši Jāni

Streiču es gribētu nocītēt (viņš to rakstīja par Pīgožņa balvu): «Mums ir jāsaprot – ne jau Jāzepam Pīgožnim vajag šo balvu, šo balvu ļoti vajag pašiem Preiļiem, lai Preiļi skanētu.»

Jā, mēs esam neliela provinces pilsēta, bet, jo mazāks tu esi, jo lielākas lietas tev jādara, lai tevi pamanītu. Būs Jāņa Streiča jubilejas koncertuzvedums, bet es nedomāju, kas tas ir viss, ko mēs varam darīt, lai saglabātu piemiņu par Jāni Streiču. Tas ir kaut kas cits, un mums par to būtu jāsāk domāt un darīt.

Runājot par Pīgožņa balvas pasniegšanas pasākumu Preiļos. Manuprāt, tas izvērtās par sasteigtu, samudžinātu pasākumu. Pašvaldība pēkšņi izdomāja, ka pasākums nebūs Preiļu pilī, lai gan, kā mēs atceramies, Rīgā VEF kultūras pilī, kur notika Jāzepa Pīgožņa balvas Latvijas ainavu glezniecībā konkursantu darbu izstādes atklāšana, pašvaldība izziņoja, ka balvas pasniegšana notiks tieši Preiļu pilī. Bet viss notika citādāk. Skumji, ka mākslinieki ar skepsi, skumjām retoriski jautāja, varbūt Preiļiem nevajag Pīgožni? Ja balvu mēs nosaucam par medaļu, ja balle svarīgāka par Pīgožņa balvu, ja lielie ekrāni svarīgāki nekā gleznas... Vai tiešām mums nevajag Pīgožni?

– Man šis viss ir kaut kā jānorunā, lai būtu turpinājums... Tajā brīdī, kad Rīgā tika pasludināts, ka izstāde un balvas pasniegšana notiks pilī, tikai pēc tam mēs ar Silviju aptvērām, ka tobrīd neviens nebija domājis, kā tas tur notiks, tobrīd pat nebija sliežu sistēmas, kur tās gleznas piekārt. Mēs tobrīd nezinājām, cik maza ir mūsu pils. Šogad nebija lielformāta darbu, bet, ja tādi būtu, tur nevarētu izvietot pat 50 darbus. Un, lai mākslas izstādes rīkotu, tur ir jābūt drošībai un saglabāšanas apstākļiem. Tur nevar likt ne tikai akvareļus, bet arī dokumentus un fotogrāfijas. Bet to visu var risināt, ja šī pils ir domāta izstādēm, proti, tur, kā jebkurā pilī, ir nepieciešami mitruma savācēji.

Protams, bija vētra, bet vētra atklāja mūsu patiesās kultūras vērtības. Bija jautājums, kāpēc nevarēja būt kā iepriekšējā reizē, ka kultūras nams bija piepildīts ar mākslu. Šobrīd gribu teikt paldies Zeltītei Dūrītei (*Preiļu kultūras nama vadītāja – E.T.J.*), kura tajā gadā izlēma, ka veselu mēnesi gan Preiļu kultūras nama izstāžu zāle, gan lielā zāle pieder Pīgožņa balvai, ka mākslas skolas audzēkņi var nākt un kopēt šos darbus. Šī ir saruna par vērtībām, un droši vien tā jāturpina. Preiļu kultūras nams bez vadītāja nevar pastāvēt.

Pēc plenēra un balvas pasniegšanas parēķināju, cik mēs ieguldījām plenērā (mākslinieku nakšņošana, ēdināšana u. c.) un noslēguma pasākumā un cik liela vērtība ir 11 darbiem, kurus mākslinieki uzdāvināja muzejam. Tie vismaz trīs reizes pārsniedz to, ko ieguldīju no muzeja budžeta. Un arī vērtība šiem darbiem tikai pieaugs.

Ja mēs esam ieguldījuši lielu naudu Preiļu pilī un kultūras namā, tad prasām arī lielāku atdevi. Kādam ir jābūt Preiļu pils piepildījumam?

– Bija brīdis, kad mēs domājām par telpām un saturu, ko tur ieliekam, bet, kā vienmēr, mainās vadība – mainās idejas. Muzejs pilī noteikti nebūs. Muzejs nepelna.

Pils no paša sākuma ir radīta bez konceptuālas idejas, un satura tur nav, visu laiku tiek kaut kas domāts. Ja Preiļu novada domes priekšsēdētāja vietniece Kultūras un labklājības jautājumos Maruta Plivda aicina mūs iekārtot pilī izstādes, tad tieši šajā jautājumā pils komandā kompetences trūkst. Tur nepieciešams cilvēks, kurš saprot, kā organizēt izstādes.

Ja pils ir domāta, piemēram, izklaidēm, arī tā var būt, tad iedzīvotājiem jāspēj to pateikt un pamatot. Ja pils ir paredzēta, piemēram, starptautiskām konferencēm, kā bija teikts, tad es saprotu, ka tā tām neder, jo nesen starptautiska konference nezin kāpēc notika Aglonā, nevis Preiļu pilī. Vienkārši ir jāapsēžas un jāizdomā, kas tad Preiļu pilī notiks.

Iestarpināšu, ka pirms tam bija iedzīvotāju aptauja, kam tad pilī ir jābūt, un skumji, ka pašvaldība to ir aizmirsusi. Tur ir runa gan par muzeja ekspozīciju, gan arī par dzimtsarakstu ceremonijām, kas jau notiek. Aptaujā ir daudz labu lietu, kuras iedzīvotāji pieprasīja. Un viņiem ir tiesības pieprasīt, jo pilī ir ieguldīta nodokļu maksātāju nauda, arī ES finansējums veidojas no nodokļiem.

Par Preiļu kultūras namu – kādam ir jābūt šīs kultūras iestādes piepildījumam? Vai tam ir jābūt etalonam Preiļu novadā? Tur joprojām nav vadītāja, tāpat nenotiek pasākumi, taču ir mazi vai lieli konflikti, piemēram, par jauniešu teātra «Nekā personīga» izrādi.

– Nebūs vadītāja – nebūs satura un piepildījuma. Par to konfliktu. Es neredzēju izrādes, bet mani iepriecināja tas, ka uz jauniešu teātra pirmo izrādi bija pilns kultūras nams ar jauniešiem. Un es teicu Zeltītei Dūrītei un Ilzei Atvarai-Briškai, ka tas ir apsveicami.

Preiļu kultūras namam ir jābūt etalonam, ja mēs gribam konsultēt lauku kultūras namus. Lauku cilvēks arī ir pelnījis to, ko mēs saprotam ar vārdu ‘kultūra’. Viņš strādā un ražo, un viņi maksā nodokļus. Rihards Pīks (vieglas smiltis viņam) vienā intervijā teica – Latvija izdzīvos, ja būs cilvēki un būs kultūra.

Kāda ir kvalitatīva kultūra – vai tas ir pasākums uzņēmējiem ar populāru mākslinieku un balli, vai tā ir balva, iedibināta lielam latgalietim, vai arī tie pasākumi, kurus muzejs rīko sadarbībā ar skolām, ebreju organizācijām, biedrībām?

– Viss ir kultūra, arī tas, ka notiek pasākumi uzņēmējiem. Mēs maz runājam par saviem uzņēmējiem, mums jāizrāda cieņa viņiem, jo ir arī darba kultūra, darba tikums. Es nevaru nepieminēt Jāzepu Šņepstu, no kura esmu ļoti daudz mācījusies. Viņš iemācīja mani būt un pastāvēt, ja tev ir ideja. Ja viņam nebūtu rakstura un idejas, nebūtu siera rūpnīcas. Un kas tad būtu Preiļos? Arī daudzi zemnieki laukos strādā izcili, un ir jārunā arī par viņiem. Visas tradīcijas, ko iedibina muzejs – tā ir kultūra. Tomēr es nošķirtu kultūru no izklaidē. Kultūras un tūrisma pārvalde var izlasīt definīciju, kas ir kultūra, un no budžeta varētu finansēt kultūras pasākumus, bet par izklaidi mēs varētu maksāt paši. Pašvaldībai būtu jāiesaistās un jālemj par kultūru.

Muzejam ir ļoti laba sadarbība ar Preiļu Mūzikas un mākslas skolu, tās direktoru Edgaru Znutiņu, par kuru būtu jārunā, jo viņš ir kultūras cilvēks. Varam runāt ar viņu par muzikālu priekšnesumu muzeja pasākumos, un tas vienmēr būs profesionāls izpildījums. Viņš ir iedibinājis komponista Jāņa Ivanova balvu jauniešiem, tāpat viņš bija «mazo pīgožņēnu» jeb Jāzepa Pīgožņa balvas Latvijas ainavu glezniecībā jauniešiem idejas autors. Skaistie koncerti, kas notiek Preiļu katoļu baznīcā, – tā arī ir kultūra.

Vai vadīt kultūru ir tas pats, kas vadīt pasākumus?

– Absolūti nē. Pasākumam sagatavojies un novadi to. Kultūras vadītājam jābūt ar plašu redzesloku, ne tikai izglītotam, bet arī pieredzes bagātam. Preiļi ir provinces pilsēta. Mēs citādi nebūsim, bet mēs nedrīkstam būt provinciāli.

Jānis Streičs jums uzticēja savas dienasgrāmatas. Varbūt nocītēsiet kādu viņa rakstīto atziņu?

– Daudzi nezināja par Jāņa Streiča dienasgrāmatām. Jānis teica, ka viņam ir dienasgrāmatas un ka tās būtu jāpārraksta, un es apņēmos tās pārrakstīt. Mazmeita tās ielika pakomātā un atsūtīja man. Es viņam uzrakstīju, ka šo gadu pasludināju par Jāņa Streiča gadu un ka šī gada moto ir Jāņa atziņa – “Cilvēkam ir dota dzīvība, lai dzīves ceļā viņš atrastu dvēseli”. Ja Jānim no bērības ir atmiņas: “Es pielūdzu grāmatas kā ticīgais altāri”, tad es šīs Jāņa Streiča dienasgrāmatas arī pielūdzu. Es tās atvēru katru rītu, atradu tur sev kādu domu, dalījos ar to. Un Jāņa dienasgrāmatas ir arī šajā mākslas katalogā. (*Tekla Bekeša atvēra to un nolasīja... E.T.J.*) “Ja mākslinieka egoisms neizaug no sabiedriskās nepieciešamības, tas ir tukšs un neauglīgs”; “Inteliģences pakāpi, kultūras līmeni vai vispār šādas parādības esamību grūti noteikt savā vidē un rutīnā. Ir jānāk saskarē ar neierasto, kas līdzīgi naža skrāpējumam atklās, vai trauks ir no tīra zelta.”

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Vai esam Streiča un Pīgožņa mantinieki?» saturu atbild SIA «Vietējā»».

MAF
Mediju atbalsta fonds